

Josep PERARNAU I ESPELT

DE CRONOLOGIA ARNALDIANA, 1297-1305

Els anys 1297-1305 foren segurament els més importants en la biografia d'Arnau de Vilanova, els més importants pels fets que s'hi esdevingueren, i alhora, també segurament, els més complicats perquè s'hi entrelligaren i barrejaren diverses línies de vida i d'activitat del mateix mestre Arnau o de contemporanis que l'afectaren:

1. El camí del *De aduentu Antichristi* – *De tempore aduentus Antichristi*, que implica el creixement de l'opuscle amb la seva segona part i fins i tot amb un afegit polèmic final contra els professors de la Facultat de Teologia de París;
2. El procés 'in causa fidei' o inquisitorial contra l'opuscle acabat d'esmentar i el seu autor per part del bisbat de París;
3. L'ambaixada d'Arnau de Vilanova davant el rei de França sobre temes de veïnatge entre Catalunya i França, sobretot entorn la possessió fàctica i la sobirania damunt la Val d'Aran;
4. L'absència del rei Jaume II amb motiu del doble viatge per mar al sud d'Itàlia (15-XI-1296 a 24-IV-1297; i 1-VII-1298 a 3-X-1299).

La implicació de cada un d'aquests temes en la biografia d'Arnau de Vilanova, no segueix la seqüència en què han estat col·locats en les línies anteriors, ans la que aleshores imposà la dinàmica de la vida. I en començar l'estudi de la seva cronologia, aquesta es podria presentar de la següent manera:

I. Resum inicial de cronologia arnaldiana, 1297-1305

- 1297. Redacció del *De aduentu Antichristi*
- 1296-1297. Primera anada de l'estol marítim de Jaume II al sud d'Itàlia
- 1298-1299. Jaume II de Mallorca confirma a París el pas de l'autoritat damunt la Val d'Aran de les mans de França a les seves.
- 1299, Primavera: El nostre Jaume II nomena ambaixadors davant el papa Bonifaci VIII (Jofre de Cruïlles) i davant el rei de França, Felip IV (Arnau de Vilanova).
- 1299. Juliol 4-5. Victòria del nostre rei, Jaume II, en la batalla naval del cap d'Otranto. Surten de Barcelona els dos ambaixadors acabats d'esmentar. El seu fill, infant Pere, diu que hi resultà ferit.
- 1299. Agost(?): Arnau de Vilanova arriba a París, amb un full de ruta que exposa els tres temes a tractar amb el rei de França (FINKE, A. A., I,

- 452), fa les primeres gestions diplomàtiques i n'informa el nostre rei, Jaume II.
1299. Agost-Setembre (?). Arnau de Vilanova lliura un exemplar del *De aduentu Antichristi* al Cancellier de l'Estudi de París; aquest exemplar desencadenarà procés inquisitorial a l'autor.
1299. Desembre, entorn el 20: Acabades les gestions diplomàtiques, Arnau de Vilanova s'acomiada per primer cop del rei de França, i decideix marxar el matí del 26 del mateix mes en direcció a Tolosa de Lenguadoc.
1299. Desembre, 25-26. Iniciat el procés d'inquisició, l'Officialis del bisbat de París, convoca, deté i empresona mestre Arnau de Vilanova.
- 1299, Desembre 26. Dipositades 3.000 lliures, Arnau de Vilanova és alliberat de la presó, amb l'obligació de tornar per al procés inquisitorial
1300. Primer semestre. Mestre Arnau de Vilanova és documentat en llocs diversos de Catalunya i de València.
1300. Agost-setembre. Arnau de Vilanova torna a París; reprèn el procés inquisitorial amb les dues sessions de Saint Denis de Passy, la privada i la pública i solemne, aquesta possiblement celebrada a darrers de setembre o primers d'octubre; el *De aduentu Antichristi* hi és desautoritzat per 'temerari' i cremat.
1300. Octubre 12. Arnau de Vilanova apel·la al papa i s'allibera del procés de París.
1300. Octubre, després del 12: s'acomiada per segona vegada del rei de França i escriu la segona meitat del *De tempore aduentus Antichristi*.
1301. Quart diumenge després de Pasqua. Roma. Sessió pontifícia del procés inquisitorial: el papa confirma la sentència de París: doctrina temerària i opuscle cremat.
1301. Arnau de Vilanova esdevé arquiatria pontifici. En ple estiu redacta el *De mysterio cymbalorum* a La Scurcula, prop Anagni.
1301. Desembre 20. Jaume II li escriu: "...audiuimus vos de Romana Curia advenisse" (AST, XI (1935), 99).
- 1301-1302. Arnau de Vilanova encarrega dotze còpies del *De mysterio cymbalorum* i, acompanyades de carta personal, les envia a institucions i autoritats.
1302. Abril, primers dies: consta que és a Lleida (*ibid.*, 101).
1303. Setembre, 7. Atemptat d'Anagni. Poc després sembla elaborat el Vat., Borgh. 205.
1305. Barcelona. Al palau reial, davant Jaume II pronuncia la *Confessió de Barcelona*
1305. Agost 24. Bordeus. *Praesentatio Burdigaliae* i preparació del Vat.lat. 3824.

Per a un ulterior estudi del tema seria encertat de tenir en compte la bibliografia següent:

II. Sigles i bibliografia

Les següents indicacions bibliogràfiques són extretes de les aplegades dins AVOThO V, Barcelona 2013, 9-21.

A. A. (I/II o III): *Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291-1327)*, I, Berlín 1908, CXCII i 510 pp.; II, 511-976; III, LX i 584 pp.

AST = "Analecta Sacra Tarraconensia". Barcelona, 1925 ss.

ATCA = "Arxiu de Textos Catalans Antics". Anuari. Barcelona 1982 ss.

AVOMO = "Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia". Barcelona. 1975 ss.

AVOThO = "Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia". Barcelona. 2004 ss.

De aduentu... / De tempore... = De aduentu Anticristi / De tempore aduentus Anticristi.

Els nostres clàssics = Els nostres clàssics. Obres completes dels escriptors catalans medievals. Barcelona 1925 ss.

Instrumentum alterum... = Instrumentum alterum appellationis magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad Apostolicam Sedem (ed. PERARNAU, dins ATCA, XX (2001), 377-382).

MARTÍ DE BARCELONA, *Nous documents per a la biografia d'Arnau de Vilanova*, dins "Analecta Sacra Tarraconensia", XI (1935), 85-128.

Michael McVAUGH, *Fouriber documents for the biography of Arnald de Vilanova*, dins "Dynamis. Acta Hispanica ad Medicinam Scientiarumque Historiam Illustrandam", 2 (1982), 363-372.

Notificatio... ad regem Francorum... = Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum (ed. PERARNAU, dins ATCA, XX (2001), 382-388).

Tractatus quidam... = Tractatus quidam, in quo respondetur obiectionibus quae fiebant contra tractatum Arnaldi de aduentu Anticristi (ed. PERARNAU, dins ATCA, XX (2001), 201-348).

Cal també esmentar la tesi de Stéphane PÉGUIGNOT, *Au nom du roi. Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)* (Bibliothèque de la Casa de Velázquez, 42), Madrid, Casa de Velázquez, 2009 i 642 pp., en particular 221- 251: *Les ambassadeurs du roi: des spécialistes?* Entre els ambaixadors de Jaume II, normalment clergues i juristes, és desconegut de l'autor el cas, sense precedent ni, segurament, repetició, d'Arnau de Vilanova.

Procurant de tenir presents totes les dades cronològiques que actualment són a l'abast de la mà de l'estudiós, intentarem de precisar els esdeveniments que s'anaren seguint amb motiu de la presència de mestre Arnau de Vilanova a París amb tots els fets que l'acompanyaren; per això en les pàgines següents

tractarem del seu nomenament a ambaixador davant el rei de França, de la data del viatge, dels primers passos del procés inquisitorial a càrrec del *De aduentu Antichristi*, de les dificultats crítiques dels documents relatius a la comissió paritària per a la solució dels problemes de veïnatge entre França i Catalunya, del procés inquisitorial de la tardor del 1300, del segon comiat de mestre Arnau davant el rei de França i de la darrera polèmica del mateix mestre contra els professors de París.

III. *El viatge a París i la Victòria d'Otranto: conseqüències cronològiques*

A Otranto, s'encararen dos estols marítims, el del nostre rei Jaume II i el del seu germà Frederic, rei de Trinàcria o de l'illa de Sicília. S'encararen perquè la guerra derivada de les Vespres Sicilianes s'havia pogut acabar amb un Tractat de Pau, el d'Anagni, fruit d'un esforç innegable del papa Bonifaci VIII, a base que tots els implicats en la dita guerra acceptessin i se sotmetessin al mateix principi: el que les situacions dels països implicats modificades per actuacions bèl·liques, havien de tornar a la que tenien abans que esclatés la dita guerra de les Vespres. I així, per posar el cas més important, els croats que s'uniren per a atacar Catalunya o la corona catalanoaragonesa (Santa Seu, França, Regne de Sicília, Regne de Mallorca), es quedaven sense les possessions que havien rebut del papa Martí IV, i, almenys sobre el paper, perdien les terres de la dita corona, parats a Girona; per endavant, Roger de Llúria, enfonsant-los l'estol marí en la batalla naval de les Illes Formigues, els barrà el camí i els tallà la intendència; simultàniament, els tàvecs de Girona ja els havien feta perdre la guerra i els havien obligat a replegar-se, aclaparats per la vergonya i les baixes, a Perpinyà, on fins i tot moriria el rei francès, víctima de les picades deletèries dels dits insectes.

Però els sicilians no volgueren passar per l'adreçador d'aquell principi general, que representava el retorn dels Anjou a la sobirania damunt l'Illa, i seguiren mantenint com a sobirà el darrer plançó del nostre Pere el Gran, Frederic III. La negativa de l'illa de Sicília a sotmetre's al principi general de la Pau o del Tractat d'Anagni, obligà Bonifaci VIII a planificar tota una invasió naval, que ell encarregà al nostre Jaume II, tant en el doble sentit d'assegurar i d'armar el nombre de galeres necessari perquè l'operació fos un èxit i de posar aquell estol naval de reconquesta a les mans del nostre Jaume II, que havia de demostrar la seva acceptació de la Pau o Tractat d'Anagni, sotmetent-se a la voluntat papal d'aplicant-la també a casa seva en la zona en la qual no s'havia pogut aplicar: l'illa de Sicília.

Després de llarg temps de preparació, el nostre Jaume II es posava dues vegades al cap de l'estol marítim; la segona fou immediatament després de les Vistes d'Argelers, en les quals els dos Jaumes, el nostre i el de Mallorca i els ambaixadors de França, havien decidit sobre problemes de la Terra Ferma, com per exemple l'autoritat damunt la Val d'Aran en aquells moments.

La trajectòria marina de l'estol del nostre Jaume II el conduí a la costa de Sicília, vora el cap d'Orlando o d'Otranto, el dos de juliol del 1299 (FINKE, A. A., I, 387) i dos dies després s'enfrontaven els dos estols, conduïts pels dos germans, Jaume II nostre i Frederic III de Trinàcria o de l'illa de Sicília. La victòria del nostre fou tan esclatant com dissortada, perquè després de tenir a l'abast de la seva mà la sort del propi germà i la de l'illa i poder fer felix Bonifaci VIII, al cap de poc el nostre rei no podent pagar en nom del papa ni els acreedors ni els caps de les unitats bèl·liques navals (i per tant, la soldadesca) i empenyut per totes bandes a tornar a casa i a posar-hi la serenor d'un bon govern, ell es decidia a tornar i deixava al papa la feina a mig fer (cosa que a aquest li costaria de perdonar) i posava els peus a la platja de Barcelona a començaments d'octubre del mateix 1299.

Tot allò no hauria tingut cap conseqüència per a la cronologia arnaldiana, si no fos per un detall impensable: el del moment en què la notícia de la dita victòria arribava a Barcelona, que coneixem pel document d'ACA, CRD. 12.253, publicat per FINKE, A. A., III, 83-84: era el 8 d'agost del 1299. I repeteixo que aquesta data no tindria cap repercussió en la cronologia de mestre Arnau de Vilanova, si no fos perquè la documentació dels volums de FINKE ens fa saber que aquells dies entorn la victòria d'Otranto (o de l'arribada de la notícia a Barcelona) coincidiren amb la sortida de Barcelona de l'ambaixador destinat al papa a presentar les decisions derivades de les vistes de Panissars i d'Argelers; l'ambaixador destinat a Roma era l'abat de Foix, Jofre de Cruïlles, el qual havia estat nomenat ambaixador paral·lel a Arnau de Vilanova, aquest destinat al rei de França amb idèntica missió (MCVAUGH, "Dynamis", 2 (1982), 368).

Llegim, doncs, en A. A., I, 84, II, el document que, segons FINKE hauria estat escrit el 13 de juny o el 7 de juliol del 1300, però narra fets almenys d'un any abans, tal com de seguida veurem. Aquest document II en la seva primera part recorda que Jaume II, que semblava no massa convençut de l'eficàcia dels mitjans bèl·lics a l'hora de fer acceptar la pau entre els cinc bel·ligerants (és a dir els quatre aliats: Santa Seu, França, Regne de Sicília i Regne de Mallorca, d'una banda, i Frederic III de Trinàcria o illa de Sicília, de l'altra), hauria suggerit a "lo prior dels Preycadors del couent de Barcelona", enviat a una missatgeria als cinc bel·ligerants acabats de recordar, sembla que immediatament abans que Jaume II amb l'estol marí hagués d'aplicar la violència, "que si a ells [els bel·ligerants] plahia, ne u tenien per bé, que [el prior] anàs en Sicília e sabés ab En Frederich, si volgra ladonchs ne consentria que el rey d'Aragó s'entremetés de tractar pau entre l'esgléa e el rey Karles e el dit En Frederich; e con lo dit prior sia tornat de Nàpols e aya dit al rey d'Aragó que el rey Karles no volch que anàs per la dita rahó en Sicília..." , l'intent pacífic havia resultat avortat. Però el document continuava fent memòria:

"... e ans que'l dit prior fos tornat, lo dit rey d'Aragó agués comanades aquestes mateixes paraules al dit abat [de Foix, Jofre de Cruïlles], que les digués al

papa... emperò sia avis[a]t lo dit abat de dir al papa que, con lo rey d'Aragó dix a ell aquestes paraules, él [l'abat] no sabia encara la victòria, qui era estada ahüda dels enemics en mar, ne sabé puy de gran temps, ans fo partit lo dit abat de la terra del senyor rey d'Aragó. E axí lo dit abat, quan parlarà ab lo papa sobre aquest feyt, parle'n quaix per si mateix, en guisa que no parega que u aya del rey d'Aragó, per ço qu-él [el papa] per la dita victòria no pogués presumir alcuna cosa contrària del dit rey d'Aragó, dién, quaix per si mateix [Jofre de Cruïlles] que si el papa o vulia e u manava al dit rey d'Aragó, que ell s'entrametria, tractaria o procuraria de enduir En Frederich a tota aquella via de pau e de composició, que ell pogués. Diga, emperò, lo dit abat que d'açò, segons la sua creensa, lo dit rey d'Aragó no-s entrametria en neguna manera sens especial requesta o manamén del papa" (A. A., I, 84, II).

Prescindint ara de si la cancelleria reial féu un paper gaire galdós en la interpretació d'una frase de Jaume II, que d'una banda fa constar que "lo rey d'Aragó dix a ell aquestes paraules", però de l'altra suggereix a l'abat de Foix que "quan parlarà ab lo papa sobre aquest feyt, parle'n quaix per si mateix, en guisa que no parega que u aya del rey d'Aragó", intentem de col·locar la declaració en el seu moment cronològic. El fragment acabat de transcriure és el que la Cancelleria o el Consell Reial o el mateix rei veié que s'havia de fer arribar a través de l'ambaixador Cruïlles a les oïdes de Bonifaci VIII a fi que no resultessin eixordades per la cridòria anticatalana del partit profrancès o del partit proespanyol en els ambients de cort romana (en tota la documentació sobre aquells moments 'Espanya/espanyol' fa referència a Castella i en els *Acta Aragonensia* de FINKE, més d'una vegada nosaltres encara som qualificats de 'francs'), la dita cridòria estava repetint una i mil vegades que Jaume II havia enganyat el papa perquè tota la parafarnàlia de l'estol naval no passava d'ésser un tapabruts per salvar el cap al germà Frederic III. D'ací venien les indicacions per a l'abat de Foix sobre què havia de dir, quan ho havia de dir i com ho havia de dir. I, no cal dir (se sobreentén) que havia d'insistir en la veritat d'aquell moment en què, com que la gent, la de l'estol naval i la d'ací que havia bestret material i diners amb l'esperança segura de cobrar, exigien ésser pagats, o se n'anava de l'estol naval i es passava als sicilians, que pagaven, o se n'anaven a veremar pels vinyets de capitals i viles de Sicília a cobrar el jornal al vespre de cada dia de treball, o en les terres d'ací s'esgargamellaven exigint que se'ls paguessin les factures, tal com deixa ben clar la lletra escrita en aquell moment pel vescomte de Cardona al rei. Per A. A. I, 78, sabem que pels mesos de febrer-març del 1300 molts de l'estol marí d'Otranto encara no havien cobrat.

Enmig d'aquests problemes d'economia i d'alta política, el fet ben documentat en el fragment transcrit és que Jofre de Cruïlles, abat de Foix i en aquells moments ardiaca de Tarragona, ja era "partit lo dit abat de la terra del rey d'Aragó", abans no li arribés la notícia de la victòria del Cap d'Otranto, notícia que, com sabem per A. A., III, 83-84 i ACA, CRD 12.253, arribava a Barcelona el 8 d'agost del 1299. No crec equivocar-me de gaire, si m'atre-

veixo a formular la hipòtesi que Jofre de Cruilles hauria emprès viatge cap a Roma durant el mes del juliol del 1299; i que, sense gaire diferència, també hauria emprès el seu cap a París, mestre Arnau de Vilanova, atès el paral·lelisme entre les dues ambaixades i l'exigència diplomàtica que ambós destinataris, papa i rei de França, fossin informats simultàniament, ni que només fos a fi d'evitar que un dels dos s'assabentés de l'afer per notícies que li arribaven de l'altre destinatari.

La datació de la sortida dels dos ambaixadors a les respectives capitals durant el mes de juliol del 1299 (potser la segona quinzena del mes), també és important perquè permet de datar amb precisió o aproximació alguns dels esdeveniments d'aquells anys, que, de més a més, ens permeten de resseguir la trajectòria de les decisions polítiques, a les quals estigué vinculat l'ambaixador a París, Arnau de Vilanova:

1297 desembre 31. Panissars:

Fins aleshores, la Val d'Aran seguia ocupada militarment per França. A fi de desencallar l'aplicació del Tractat d'Anagni, amb la restitució de les Illes Balears i Pitiüses al rei feudal de Mallorca, França envia uns ambaixadors, que el dia 30 de desembre, trobant-se a Panissars (cementiri dels francesos morts en llur Croada contra Catalunya), proclamaren que el rei de França estava d'acord a posar punt final a l'ocupació militar francesa de la Val d'Aran. Calia posar-se d'acord entorn la nova situació alternativa.

1298 juny 20-30. Argelers:

Jaume II, rei de la Corona, i Jaume II, rei feudal de Mallorca, amb els ambaixadors de França, decideixen que la Val d'Aran seria col·locada en mans del papa en qualitat de segrest, i que aquest n'encarregaria l'efectivitat al rei feudal de Mallorca.

1298-1299, Cap d'Any. París:

El pas de l'autoritat damunt la Val d'Aran de les mans del rei de França a les del rei feudal de Mallorca, demanava contactes entre aquests dos; el mallorquí anà a París: féu constar que el seu nebot, Jaume II, sobirà de la Corona, li havia tornat les illes a plena satisfacció d'ell, rei feudal de Mallorca; també proclamà la certesa, per allò que sabia des de casa del seu pare, Jaume I el Conqueridor, que, abans de la Guerra de les Vespres Sicilianes la Val d'Aran pertanyia a la sobirania de la Casa de Barcelona (WILLEMSSEN, 153, nota 30).

1299. Primer semestre. París o Regne de Mallorca:

a) Jaume II de Mallorca informa per lletra no sé si encara escrita des de París o ja tornat al Regne de Mallorca (Montpeller? Perpinyà?), el seu nebot, Jaume II, sobirà de la Corona, de les decisions preses a París per voluntat del

rei i del consell sobirà de França, la de no deixar en mans del rei de Mallorca la solució de la Val d'Aran, ans d'intentar solucionar per via diplomàtica normal, els problemes nous i, per tant, el nomenament d'ambaixadors era la solució dels dits problemes.

b) en respondre a la lletra del seu oncle (MC VAUGH, "Dynamis", 2 (1982), 368), el nostre Jaume II li diu que abans de rebre la dita lletra del rei feudal de Mallorca, ell ja havia nomenat els dos ambaixadors que havien d'informar de les novetats introduïdes en virtut de les vistes de Panissars, d'Argelers i de París en el govern de la Val d'Aran: solució dels problemes vius per via diplomàtica: els dos nomenaments són els d'En Jofre de Cruïlles, abat de Foix, al papa Bonifaci VIII, i de mestre Arnau de Vilanova al rei de França. Aquest nomenament va merèixer un comentari, tirant a cofoi, de mestre Arnau al final de la seva *Notificatio...* al rei de França (líns. 347-349): "... cum [rex Aragonum] sit princeps tante prudencie quod eligit mittere sapientem ad sapientem et stultos ad stultos, et miserit inde me ad uos...".

c) Ja sabem que el primer hauria marxat de les terres de la Corona en direcció a Roma coincidint amb la batalla i victòria del Cap d'Otranto (4-5 juliol 1299), per tant, el mes de juliol o, a tot estirar, en arribar la notícia a Barcelona, a començaments d'agost del 1299, i en virtut del paral·lelisme d'ambaixades, també Arnau de Vilanova en direcció a París. D'aquest sabem que en marxar s'endugué còpia del seu propi full de ruta (FINKE, A. A., I, 452).

1299, Segon Semestre. París:

Durant aquells mesos d'estada a París, mestre Arnau de Vilanova treballà per dos objectius, que obtingué: tractar amb el rei de França sobre els afers de l'ambaixada, que desembocaren en la constitució d'una comissió paritària francocatalana; i fer conèixer el *De aduentu Antichristi* al Cancellier de l'Estudi de París, segurament amb la finalitat de preparar una presentació o discussió a tall de 'quaestio disputata' en la Facultat de teologia; però de les mans del Cancellier l'opuscle passà a les d'alguns professors de la facultat de teologia, que, considerant que el text de mestre Arnau contenia "quedam contra fidem et quedam contra evvangelium" (*Notificatio...*, lín. 185), denunciaren opuscle i autor a les autoritats del bisbat de París, les quals obriren un procés 'in causa fidei' o d'inquisició, que desembocaria en els fets de la Nit entre Nadal i Sant Esteve del 1299.

1299, Octubre. París i Barcelona:

La feina de l'ambaixador Arnau de Vilanova davant el rei de França donà, tal com acabo de dir, un resultat: el de la constitució d'una comissió paritària francocatalana per a la solució dels tres problemes portats per Arnau de Vilanova a París: la reintegració definitiva de la Val d'Aran a la sobirania corresponent, les incursions al comtat de Pallars des del de Comenge, i el tracte als mercaders catalans en els ports d'Occitània.

Dóna testimoni d'aquests resultats la lletra de Jaume II a Arnau de Vilanova, publicada pel P. Martí de Barcelona dins "AST", XI (1935), 92 i 93; La data s'ha de corregir, perquè Jaume II només fou a Calataiud durant l'octubre del 1300; però, en canvi, el 1299 té al seu favor una prova insuperable d'autenticitat: no sols és adreçada a Arnau de Vilanova, ans, sobretot, hom li demana de col·laborar amb la comissió paritària esmentada i això vol dir que la lletra fou realment redactada l'octubre del 1299, encara que fos datada i qui sap si enviada un any més tard; en efecte, si comparem aquesta lletra amb les posteriors, quan ja el mestre havia estat sotmès a procés d'inquisició, ell, mestre Arnau, no hi seria ni esmentat, o, si en algun cas hi era esmentat, hom s'hi refereix com a simple record del passat, per exemple en la lletra publicada per REGLÀ., II, 25-26. Tot seguit ens referirem a aquesta situació amb més detall.

1299, París: desembre 25-26:

Nit durant la qual fou comunicat a mestre Arnau que s'havia obert un procés 'in causa fidei' a càrrec d'ell, i, ja de part de matinada, per tant ja el dia de sant Esteve, era detingut i fou empresonat.

I ací cal posar punt final a aquest intent de reconstruir la cronologia de la intervenció d'Arnau de Vilanova en l'afer de la quina sobirania, calia atribuir la Val d'Aran després que, en virtut de la Croada contra Catalunya, havia estat ocupada militarment per França sota el comandament del mateix senescal Beaumarchais, a les mans del qual en un primer moment hom havia col·locat el govern de Girona sota domini francès, immediatament després que aquesta hagué de capitular per fam davant l'exèrcit assetjant i fou militarment sotmesa des de la zona que ara ocupa la Universitat i aleshores era el convent dels Dominicans (després, França pagaria els desperfectes ocasionats al convent).

I cal posar-hi punt final perquè l'intent d'avançar controlant en els documents originals les referències donades per recercadors precedents, ha donat un resultat imprevisible: la referència arxivística, per exemple, donada pel P. Martí de Barcelona per a la lletra al rei de França, de l'octubre del 1299, (ACA, CRD, Jac. II, caixa 81, n. 1965), conduí a una pregunta feta a l'amic Ramon Pujades, arxivista de l'ACA, el qual m'ha fet saber que les CRD reberen la signatura a mitjan segle XIX per obra d'uns dels directors de l'ACA, Pròsper de Bofarull, i després no ha sofert cap modificació; ell ha tingut l'amabilitat d'encarregar-se de continuar la recerca, aprofitant les possibilitats que li proporciona el fet de pertànyer ala grup d'arxiviers de l'ACA. Afegim-hi que el procés inquisitorial a càrrec de mestre Arnau de Vilanova sembla que provocà una espècie de seisme en la documentació d'ACA que l'afecta: duplicats de documents, alguna datació deixada a l'albir del copista i d'altres accidents que faran difícil la feina de l'amic Pujades, al qual auguro moltíssima sort i per endavant manifesto el meu agraïment més autèntic.

IV. *Del De aduentu Antichristi al De tempore aduentus Antichristi*

Acabem de recordar que, trobant-se a París, mestre Arnau de Vilanova, segurament a fi d'assegurar una presentació o una discussió en forma de 'quaestio disputata' dins la Facultat de teologia d'aquella capital, posà el seu *De aduentu Antichristi* a les mans del Cancellier de l'Estudi; mai no s'hauria pensat que aquell opuscle seria acusat pels teòlegs parisencs de contenir "quedam contra fidem et quedam contra evvangelium" (*Notificatio...* ATCA, XX [2001], lín. 185), desembocaria en un procés inquisitorial i, per les discussions conseqüents) portaria a un creixement de l'opuscle des de la seva línia 893 a la 1587 de l'AVOTHo V.

Cronològicament, el punt de separació entre les dues parts textuals, acabades d'indicar, es troba el 12 d'octubre del 1300, data de l'*Instrumentum alterum...* (ATCA, XX (2001), 377-382), en què mestre Arnau s'alliberà del procés parisenc 'in causa fidei' mitjançant l'apel·lació al tribunal del papa, en aquells moments Bonifaci VIII. Ell mateix ens ho diu amb la frase: "...cum... habita postmodum libertate atque securitate, fuisset a processu condemnationis huiusmodi appellatio interposita ad apostolicam Sedem" (*De tempore...*, líns. 1521-1523).

Del procés, que desembocà en la sessió del 12 d'octubre acabada d'esmentar, en sabem ben poc i no en tenim cap document dels que foren aplegats en el corresponent dossier inquisitorial del bisbat de París, però el mateix autor ens informa de dues sessions, ambdues celebrades en la capella de Saint Denis de Passy; la primera, privada ('... ad privatam colloquium'...: ATCA, XX (2001), 378, líns. 25-34), de discussió amb els professors de la Facultat de Teologia, en la qual ell acceptà que el seu *De aduentu...* podia ésser suavitzat i acceptà que ells ho fessin: "... me... fore paratum ad temperandum iuxta vestrum iudicium..." (*Instrumentum alterum...*, 378, lín. 32).

La segona fou oficial i solemne, davant el bisbe de París; l'acta notarial, encarregada pel mateix mestre, ens fa conèixer les personalitats de l'Església i de la casa reial de França (un dels darrers sembla que fou un nom, al cap d'un parell d'anys supercèlebre, Guillem de Nogaret, "milite domini regis Francie" (*ibid.*, líns. 50-51); els professors teòlegs presentaren la que havia d'ésser una suavització del text de mestre Arnau, però ell s'adonà que en comptes d'assuaujar o suavitzar, el feien 'reuocare/reuocar' (*ibid.*, lín. 38) i només signà aquell full perquè veié clar que o signava o tornava a la presó.

Ultra la tensió de la controvèrsia doctrinal, no mancà qui l'augmentés, fent befa de mestre Arnau: era un framenor (*ibid.*, líns. 61-66), que li retreia: "Vos sedetis super speculam, vos estis propheta", líns. 66-67); el retret coïa més, perquè el mestre havia dit, encara que no en singular, però sí en plural, que els "sedentes supra speculam istud [que el món no allargaria dos segles més] intuitu claro cognoscimus et videmus" (*De aduentu Antichristi*, líns. 392-393). Dues vegades el document notarial acabat d'esmentar, ens diu que aquella sessió davant el bisbe de París havia tingut lloc 'nuper/no feia gaire' (*Ins-*

trumentum alterum..., líns. 15 i 77), adverbis que, vist des del 12 d'octubre del 1300, deu permetre datar la dita sessió els darrers dies de setembre o primers d'octubre del mateix any; i com que, de més a més, en el mateix document mestre Arnau es queixava contra els 'Doctores Parisienses', perquè un tema com el de la seva tesi hauria exigut una discussió llarga i calmada i ells, en canvi, havien imposat "unius mensis celeritate suffocare" (*ibid.*, lín. 99). Si, doncs, només hi havia hagut entorn d'un mes per a la maduració del tema, vol dir que aquest havia estat el temps entre les dues sessions de Saint Denis de Passy i que, per tant, mestre Arnau de Vilanova tornava a ésser a París durant els mesos de juliol o agost d'aquell any 1300 i es posava a disposició de les autoritats del bisbat parisenc per a la continuació del procés doctrinal obert a càrrec seu.

La hipòtesi relacionada amb la presència de Ramon Llull a París aquells mesos d'estiu del 1299 i amb la seva trobada amb Arnau de Vilanova, confirmaria la reconstrucció acabada de proposar. El juliol del 1299 escrivia el 'Finis' i datava l'*Ars elctionis*, el *Liber de geometria nova et compendiosa*, i el *Liber super questiones magistri Thomae Attrabatensis*; amb l'agost, Llull empenia un llibre de volada: els *Principia philosophiae complexa*, però, heus ací, que, quan el tenia més o menys a la meitat, tallà la feina tot de sobte, i, tal com ens diu el colofó que afegí, explicant que el llibre resultés escapçat: "...preoccupatus per studium arabicum..."; no estava en condicions de continuar el llibre perquè tot de sobte s'havia hagut de concentrar en un gran problema: el de la situació del 'Studium arabicum', és a dir, el del futur de Miramar. Què havia passat? Tinc l'explicació a l'abast de la mà: acabava d'arribar a París mestre Arnau de Vilanova, ell i Llull s'havien trobat i si ell havia explicat a Llull que estava a punt de fer a mans del Cancellier de l'Estudi el seu títol encara inèdit, *De aduentu Antichristi* i n'hi hauria fet cinc cèntims; li n'hauria fets d'altres cinc sobre les perspectives del retorn de Jaume II de Mallorca a la plena autoritat damunt les tres illes, que amenaçava el futur de Miramar (i al cap de dos anys, Miramar ja no era un 'Studium arabicum', ans només una propietat del monestir de La Real): Jaume II de Mallorca l'havia suprimit. La trobada entre Llull i Vilanova i la informació d'aquest a aquell sobre les decisions de Jaume II de Mallorca contra Miramar, són una hipòtesi meua, que espero s'anirà confirmant.

Sabem, doncs, de quina manera el 12 d'octubre del 1300 s'acabà a París el procés 'in causa fidei' a càrrec d'Arnau de Vilanova. Ara caldria preguntar-se com havia començat. Però a fi que al possible lector li resulti més fàcil la lectura de les pàgines següents, recordem ací tant les principals dates cronològiques com els fets corresponents.

V. Problemes crítics entorn els documents del 1299

Per sant Joan de juny del 1298, el vescomte Ramon Folc de Cardona, encarregat pel nostre Jaume II de l'autoritat damunt Catalunya, trobant-se

“in castris prope Argelers”, donava paraula a Jaume II de Mallorca que el dia de Nadal d'aquell mateix any, ell, delegat a Barcelona del nostre rei Jaume (ja sabem que aquest voltava pel Sud d'Itàlia al servei del papa: BALUZE-MOLLAT, *Vitae Paparum Avenionensium*, III, París, 1921, 35-37), restituiria les Illes Balears i Pitiüses al rei Jaume II de Mallorca, tot i que el nostre no estava obligat a fer-ho fins que els altres li haguessin tornat a ell allò que li seguien ocupant, però aquell acte fou la pedra de toc per al desglaç en les relacions entre els dos reis Jaumes i al de Mallorca li mancà temps per a presentar-se a París, on el sabem els primers dies de gener del 1299, a fer saber al rei de França que ell estava plenament satisfet i content de la forma com el seu nebot li havia restituides Mallorca, Menorca, Eivissa i la Vall de Ribes (LECOY DE LA MARCHE, I, París, 1892, 472-493: document sencer, datat el 8 de gener 1298 [1299]); i afegia per la seva banda que ell tenia molt clar que la Val d'Aran pertanyia a la Casa de Barcelona i que si ell, encarregat de l'autoritat damunt la dita vall per segrest en nom del papa, havia de decidir a qui pertanyia la possessió fàctica de la mateixa, sabia molt bé a qui corresponia. Un text contemporani seu ho diu així:

“... vos (el nostre Jaume II) volumus informare, videlicet quod nos diximus domino regi Francie presentibus aliquibus de suo consilio, quod ante motam guerram Sicilie et Aragonie, illustris dominus Jacobus, pater noster, rex Aragonie, et dominus Petrus, rex Aragonie, quondam frater noster, post mortem dicti patris nostri, tenuerunt et tenebant et possidebant victam Vallem tanquam rem suam propriam...” (WILLEMSSEN, 153, nota 30).

La lletra del rei de Mallorca al nostre no ens és coneguda, però en canvi sí que ho és la resposta del nostre, evidentment posterior al seu retorn d'Itàlia; per aquesta sabem que la del seu oncle informava d'afers tan importants que l'havien obligat a recapacitar i que aquesta seva resposta es trobava en la línia de les informacions del de Mallorca; també li deia que, abans que rebés la seva carta ell havia presa la decisió d'enviar sengles ambaixadors tant al papa Bonifaci VIII, com al rei de França i que ja havia decidit qui serien: Jofre de Cruïlles, canonge de Tarragona i abat de Foix, destinat a Bonifaci VIII, i mestre Arnau de Vilanova per al rei de França (MCVAUGH: “Dynamis”, II (1982), 368); el nomenament, doncs, dels dos ambaixadors portaria data de la primavera del 1299.

La datació del nomenament és enraonada, perquè, per una coincidència que consta en d'altra documentació, sabem que Jofre de Cruïlles emprengué el camí vers Roma i Anagni, coincidint amb la, immediatament tan famosa com plena de problemes per al nostre rei (que ja no tornaria a repetir l'experiment i es quedaria quiet a caseta), batalla i victòria naval del Cap d'Otranto, que tingué lloc els dies 4 i 5 de juliol del 1299.

L'afar, per raó del qual la Cancelleria del rei donava instruccions a Jofre de Cruïlles, abat de Foix, encara, segons FINKE (A. A., I, 83: datació; 84: expli-

cació), en ambaixada davant Bonifaci VIII els mesos de juny i de juliol del 1300, es relacionava amb el detall que el nostre Jaume II li havia esmentada la possibilitat de cercar una bona entesa entre el rei nominal de Sicília, Carles d'Anjou, sogre del nostre Jaume II, i el rei real de l'illa de Sicília, Frederic III, germà del nostre rei Jaume II; la nostra cancelleria temia que, si l'abat Cruïlles, parlava al papa d'aquestes paraules del rei, Bonifaci VIII podia entendre que l'estol marítim i la batalla naval del Cap d'Otranto només havien estat un tapabrut de la intenció real del nostre Jaume II, la de salvar el seu germà i de no fer-lo passar per la vergonya d'ésser conduït, després de la derrota, vençut a les mans o als peus del papa; el suggeriment de cancelleria, que ja coneixem, però en repetim ací el fragment central; diu així:

“... emperò sia avis(a)t lo dit abat de dir al papa que, con lo rey d'Aragó dix a él aquestes paraules, él (l'abat de Foix) no sabia encara la victòria, qui era estada ahüda dels enemics en mar, ne sabé puy de gran temps, ans fo partit lo dit abat de la terra del rey d'Aragó. E axí lo dit abat, quan parlarà ab lo papa sobre aquest feyt, parle'n quaix per si mateix en guisa que no parega, que u aya del rey d'Aragó, perçò qu-él (el papa) per la dita victòria no pogués presumir alcuna cosa contrària al dit rey d'Aragó” (FINKE, A. A., I, 84).

Atesa la velocitat amb què, també aleshores, s'escampaven les notícies, calia evitar que des de Roma arribés a París que un ambaixador català ja era a Roma a fi d'avançar en la solució pacífica de les conseqüències de les Vespres Sicilianes, i en canvi a París només els arribaven les engrunes; per això és lògic pensar que els dos ambaixadors haurien eixit de Barcelona (o de Catalunya, o de les terres de la Corona) de forma més o menys simultània, que, doncs, tant Jofre de Cruïlles com mestre Arnau de Vilanova haurien arribat al respectiu destí cap a darrers de juliol del 1299 i que s'haurien posat immediatament a la feina; la de París era la d'aquells tres “capitula que portavit magister A. de Villanova” (FINKE, A. A., I, núm. 302, pp. 452-453). Contactes, doncs, amb el consell reial i amb el mateix rei, que desembocarien en la ‘solució francesa’ de l'afer: recordem que el rei de Mallorca, Jaume II, preveia que la decisió sobre la pertanyença de la Val d'Aran l'hauria de prendre ell i que tenia molt clar a qui correspondria, atès tot allò que ell sabia des de la seva juvenesa a casa del seu pare, Jaume el Conqueridor, era joc de poques taules. Però França imposà un altre camí, amb dos elements: fer durar el joc i implicar França en la solució. I mestre Arnau de Vilanova, ara jo diria que content i enganyat, s'hauria deixat convèncer de la forma com es concretà la ‘solució francesa’; en comptes de deixar la decisió a les mans del rei de Mallorca, encarregar-la a una comissió paritària, formada per tres membres francesos i tres de catalans, els quals, per començar, s'havien de desplaçar als llocs on els problemes eren calents: Val d'Aran, Pallars i Aigües Mortes. La cosa, doncs, aniria per llarg.

Si del nomenament d'ambaixadors destinats a Roma i a París en som informats per la lletra del nostre Jaume II a Jaume II de Mallorca, el resultat de

les trobades a París entre Arnau de Vilanova i el rei de França ens és conegut a través de dues lletres reials, respectivament destinades al rei de França i a mestre Arnau de Vilanova; la destinada al rei de França fa avinent que mestre Arnau ha informat el nostre Jaume II d'haver estat rebut benignament pel rei francès i de la proposta d'aquest, de posar els tres punts de relació antre els dos regnes a les mans dels membres, tres francesos, tres de catalans, els noms dels quals figuren en les dites lletres; aquella comissió s'hauria de desplaçar als tres llocs conflictius, el primer dels quals és la Val d'Aran. En la destinada a mestre Arnau de Vilanova, de més a més, hi havia un encàrrec especial per al nostre mestre, que diu així:

“...vos attente rogamus in agendis et pro faciendis negociis huiusmodi, una cum predictis nunciis nostris, velitis personaliter accedere, et sic circa ea sollicitate et cura exacta, ut de vestra discretione plene confidimus, intendere quod ius nostrum illibatum servetur”.

El nostre rei, doncs, demanava a mestre Arnau de Vilanova que acompanyés la dita comissió i que els oferís la seva col·laboració; aquesta és la darrera vegada que el nostre rei demana al mestre la seva col·laboració en l'afer de la Val d'Aran. En la documentació contemporània o posterior, en canvi, el nom d'Arnau de Vilanova o ha desaparegut totalment o, al màxim, és esmentat en pretèrit (per exemple, en REGLÀ, 25-26, amb data de 17 d'octubre del 1300). Les lletres ja foren publicades per MARTÍ DE BARCELONA (AST, XI (1935), 92 i 93); la de la pàgina 93, que és impossible de trobar en l'ACA, és datada a Calataiud, “XV° kalendas novembris”, data que l'editor completa amb l'any 1299. Però Calataiud i 1299 és impossible, car en aquella data Jaume II era a Barcelona, tal com hom pot veure en DEL ESTAL, *Itinerario...*, 195, i només estigué uns quants dies en aquella població aragonesa l'octubre del 1300 (*ibid.*,). Per això no puc deixar de preguntar-me si, un cop hagué caigut damunt mestre Arnau el procés ‘in causa fidei’ i, doncs, ell es trobà pres per d'altres problemes personals prou més apremiants, hom no hagué de desistir de demanar la seva col·laboració en els temes diplomàtics i, en conseqüència aquell suggeriment de col·laboració ha d'ésser anterior al procés esmentat i al 26 de desembre del 1299. Fins i tot tinc la impressió que l'encàrrec fet a Arnau de Vilanova abans d'aquell 26 de desembre del 1299, el primer d'octubre [del 1300 i per tant, abans i tot que mestre Arnau, apel·lant a la Santa Seu, es desentengués del malson de París], fou fet a Berenguer de Mas (REGLÀ, doc. núm. 20, p. 30). Aquella lletra, doncs, d'AST, XI (1935), núm. 8, p. 93, si no pot ésser del 1299, perquè el rei no era a Calataiud i ha d'ésser del 1300, en què el rei hi era, resultaria que Jaume II hauria fet a Arnau de Vilanova un encàrrec, quan les seves gestions ja només eren recordades en pretèrit i un mes just després que la seva feina havia estat encarregada a Berenguer de Mas. Surto d'aquest embolic, preguntant-me si la lletra d'AST XI (1935), núm. 8, p. 93, no fou redactada l'octubre o el novembre del 1299,

quan encara no havia caigut damunt mestre Arnau el gran problema del procés inquisitorial.

Podem, doncs, acceptar que, arribat mestre Arnau a París a darrers de Juliol o primers d'agost del 1299, a primers d'octubre ja podia comunicar a Jaume II la constitució de la comissió paritària i els noms dels tres membres francesos, i a mitjan octubre, Jaume II ja li podia respondre donant-se per assabentat i donant els noms dels membres catalans de la mateixa comissió, alhora que demanava a mestre Arnau d'acompanyar i de col·laborar amb els membres catalans de la paritària. Simultàniament i en allò que restava d'octubre, en el de novembre i fins per allà al quinze o vint de desembre, també hauria tingut temps de tenir una hipotètica trobada amb Ramon Llull, algunes de segures amb mestre R. de Saint-Omer, canceller de l'Estudi de París (*Instrumentum alterum...*, ATCA, XX (2001), 377, líns.19-21), i d'acomiar-se del rei de França (entre el 15 i el 20 de desembre del 1299?), amb el qual hauria decidit que emprendria el camí de retorn el matí del dia de Sant Esteve, 26 de desembre del mateix any (*Notificatio, protestatio... Ibid.*, 382, líns. 164-168).

Per aquella nit entre Nadal i Sant Esteve del 1299 hi passa la carena que parteix en dos sectors la vida pública de l'escriptor Arnau de Vilanova. I si fins ara la font d'informació han estat sobretot els generosos fons de l'Arxiu Reial de Barcelona, en canvi, per als pocs dies que restaven de presència de mestre Arnau de Vilanova a París quell 1299 i tota la temporada de presència a París per a l'enantament del procés inquisitorial, fins que mestre Arnau apel·là al tribunal del papa per segona vegada el 12 d'octubre del 1300 (*Instrumentum alterum...*, *ibid.*, líns. 2 i 137-138), la font per al coneixement d'aquella etapa, tan difícil per al nostre mestre, són els dos documents notariais acabats d'esmentar i, per a qualque detall, la segona meitat, més polèmica, del *De tempore aduentus Antichristi* (líns. 893-1587) escrita durant els darrers mesos del 1300 (12 octubre del 1300-24 març 1300 /1301).

VI. París: segona part del procés inquisitorial

El procés d'inquisició fou per a Arnau de Vilanova un llamp en cel serè i l'obligà a variar fortament els seus plans. Així, per exemple, no crec que el seu camí de retorn passés per Tolosa de Llenguadoc i tampoc no sabia dir si hi passà en tornar a París en la primavera o l'estiu del 1300 a fi de sotmetre's a allò que ell mateix en diu un 'solempnis processus' (*Notificatio...*, líns. 200-201). No en sabem les dates exactes, però ell mateix ens fa constar en document notarial que hi hagué un 'privatum colloquium' i una sessió solemne davant el bisbe, en la qual aquest féu pública la sentència, declarant 'temerari' el missatge del *De aduentu Antichristi*: "...totum collegium supradictum... per eumdem Episcopum fecit pronuntiari dampnandos... ut temerarie assertos" (*Ibid...*, líns. 195-198).

Del ‘privatum colloquium’ n’estem més o menys assabentats per allò que en narra el mateix mestre dins l’*Instrumentum alterum...*, líns. 26-34; el podem resumir d’aquesta manera: mig en broma (‘iurgalariter’, lín. 27) els teòlegs feren observacions crítiques al *De aduentu Anticristi*, ell estigué d’acord en què, possiblement, hi havia punts ‘temerarie scriptos’ (lín. 31), que, doncs, s’havien de suavitzar i acceptà que introduïssin ells la suavització, “ad temperandum iuxta vestrum iudicium” (lín. 32).

Nova reunió, aquesta vegada oficial i solemne davant el bisbe de París. Els professors presentaren la seva proposta de revisió textual i ell s’adonà que no es tractava de suavització, ans de correcció, de ‘reuocare’ (lín. 38), i en aquest punt l’acord ja no fou possible; i a fi que la sessió no acabés malament per a mestre Arnau, altra vegada tancat a la presó, el Cancellier de l’estudi posà a les mans del mestre aquella tan famosa com desconeguda (per perduda després del 1594), *Fidei orthodoxae formula, quam Arnaldus Vilanovanus damnatis adversis erroribus professus est ante sententiam episcopi Parisiensis* (cf. ATCA, XX (2001), 353, nota 4 i 360, nota 17). Ell, reluctant a admetre una desqualificació tan clara del seu opuscle “licet instanter peterem rationes in scriptis, quibus impugnandi quocumque modo videbantur predicti articuli... noluitis michi concedere” (*Instrumentum alterum...*, 378, líns. 43-47). I sense provocar més mals o desperfectes, la sessió seguí el seu curs i el bisbe llegí o féu llegir la sentència, desqualificant per temerari el *De aduentu Anticristi*, que fou llançat a rostir i cremar en paella posada al foc. No gaires dies més tard, el 12 d’octubre del 1300, mestre Arnau apel·lava per segona vegada, i ja definitiva, al papa.

El possible lector que, a fi d’estar més imposat en l’afer, s’introduís en la lectura dels pocs documents originals salvats, i en particular en la de l’*Instrumentum alterum...* i de la *Notificatio, protestatio...* es trobaria amb una mostra perfecta de diàleg de sords, sobretot en la segona de les sessions processals; Arnau seguia entestat a acusar els professors perquè havien denunciat ell i el seu text a l’Oficial del bisbe de París, quan, segons ell, només mereixia d’ésser discutit en un pla acadèmic (“propter actus pure scolasticos adiustis Officialem Parisiensem”, líns 22-23; cf. líns. 97-99; *De tempore aduentus...*, líns. 1484-1485), i ells, en canvi, havien denunciat l’opuscle a l’autoritat del bisbat de París perquè ell hi hauria escrit “quedam contra fidem et quedam contra evvangelium” (*Notificatio, protestatio...*, lín. 185 i lín. 201-202); les dues posicions havien arribat al xoc de trens davant la porta de la presó episcopal, on ells, conscients de tractar-se d’un procés ‘in causa fidei’, on, primer de tot calia clarificar si l’encausat era ortodox o no ho era i per demostrar que ho era amb totes les conseqüències favorables que en derivaven, fins i tot li posaren a les mans el full amb la professió de fe ortodoxa, en aquell cas “legendo cedula ordinacionis vestre, quam dominus Cancellarius posuit in manibus meis, instans ut legerem omni dilatione postposita” (*Instrumentum alterum...*, líns. 77-79), i ell, en canvi, sense adonar-se que es posava la soga al coll, insistia a afirmar que “non dixi nec pronunciaui legendo uel aliter, nisi concussus timore perniciose domus, in qua timebam incarcerationi propter predicta” (*Ibid.*, líns.

79-81) i els exigia satisfacció per haver-lo obligat a llegir-la (líns. 117-118 i 120-121). Ens trobem potser en el moment nuclear de tot l'episodi: la por de la presó fou la raó determinant del seu acte de fe;estic segur que el mestre no fou prou conscient d'allò que feia ni d'allò que feia escriure, ans, per la raó que fos, es trobà un moment obnubilat per la basarda de la presó. Encara ara, la seva imatge se'n ressent. La seva figura s'hauria assemblat més a la d'un heroi (o almenys a la d'un petit heroi) si s'hagués revestit de valor, els hagués estripat la cèlebre cèdula davant els nassos i els hagués dit que com que amb allò que el full deia ell no hi podia estar d'acord, ell mateix se'n tornava i es tan-cava a la presó.

No ho féu, però tenia encara a l'abast de la mà la possibilitat d'una darre-ra autoafirmació o qui sap si d'una darrera rebequeria: fou doble:d'una banda, ell es transformava en acusat i jutge de la seva causa i declarava que el "processus per uos [professors] factus et dominum Episcopum supradictum sit ipso iure irritus et inanis ac nullus, cum caruerit fundamento"; de l'altra, es donava la satisfacció de declarar que ell no s'havia compromès a complir-lo: "nec ego iurauerim eundem seruare" (*ibid.*, 122-124).

L'acta de la segona apel·lació al papa, que ja sabem datada el 12 d'octubre del 1300, ens diu que tant la sessió oficial i solemne davant el bisbe de París (*ibid.*, líns. 15-16 i 77-79), com la primera apel·lació al papa (lín. 130), foren realitzades 'nuper', és a dir, pocs dies abans: no sé si m'equivoco de gaire datant ambdós actes a darrers de setembre o primers d'octubre del mateix 1300. Una cosa, però, és segura perquè l'afirma el mateix mestre Arnau en la línia 1521 del *De tempore aduentus Antichristi*: "... habita postmodum libertate atque securitate"; després, doncs, del 12 d'octubre del 1300 es pogué despatxar al seu gust sobre els professors parisencs, tal com féu en les línies 1404-1584.

Els intents anteriors han aportat dades que poden ajudar a precisar la cronologia d'alguns dels opuscles d'Arnau de Vilanova; els dos temes que segueixen se centraran en la figura del mestre i amb més concreció, en el moment en què fou nomenat ambaixador davant el rei de França i en els dos moments en què el nostre mestre s'acomiadà del dit rei de França, el primer entorn el 20 de desembre del 1299 i el segon no gaire després del 12 d'octubre del 1300. Serà, doncs, un intent de clarificar tant els moments inicials com els finals del seu encàrrec d'ambaixador a França, dins el qual, ai las!, es desplegà el procés inquisitorial entorn el *De aduentu Antichristi*, procés que causà la situació, cal suposar poc repetida en l'àmbit diplomàtic, que va obligar el nostre mestre-ambaixador a acomiadar-se amb vora d'un any de diferència dues vegades del rei de França.

VII. El comiat definitiu davant el rei de França

Els arxius francesos podrien haver estat molt més rics en documentació arnaldiana d'allò que en realitat són: l'arxiu del bisbat de París segurament

conservà (fins a la Revolució Francesa?) els documents del procés d'inquisició parisenc a càrrec del *De aduentu Antichristi* d'Arnau de Vilanova i qui sap si els de la inquisició n'havien rebut alguna part; no sembla ni que se n'hagi conservat res, ni que mai (fins i tot abans de la Revolució Francesa) ningú n'hagi donat notícia.

Per sort, però, d'aquella documentació pertanyent o relacionada amb el procés inquisitorial, la Bibliothèque Nationale de París, n'ha salvat dues mostres en un sol volum manuscrit, el *lat. 17.534*: la primera per força havia de formar part del conjunt de documentació conservada a l'arxiu del bisbat com a part del procés 'in causa fidei', al qual m'acabo de referir; s'intitula *Instrumentum alterum appellationis magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad apostolicam Sedem*, datada el 12 d'octubre del 1300; l'altra és la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad Regem Francorum*, datable de pocs dies després de l'anterior; la primera també es troba en el còdex de la mateixa biblioteca, *lat. 15.033*; totes dues, ja abans publicades, ho han estat darrerament tant dins ATCA, XX (2001), 377-402, com a l'AVOThO V, 341-352, mantenint la mateixa numeració de línies, que també serveix per a les referències de les pàgines presents.

Tal com els títols donen a entendre, el primer és de naturalesa estrictament didàctica i eclesial, ja que és el document notarial, pel qual l'autor de l'opuscle discutit, treia tot el procés de la jurisdicció del bisbe de París i el col·locava sota la del papa; i aprofitava l'ocasió per atacar tots i cada un dels professors o personalitats parisenes que ell considerava culpables del dit procés; l'altre potser no devia tenir tanta força legal com el primer, però, en canvi, segurament presenta l'avantatge d'ésser l'única mostra conservada d'un escrit diplomàtic d'Arnau de Vilanova, perquè no sols és el text, amb el qual ell s'acomiajava oficialment del rei de França, davant el qual era ambaixador, ans encara al final deia explícitament que donava per acabada la seva missatgeria.

Des d'un punt de vista cronològic, el text més interessant és el primer, l'*Instrumentum alterum appellationis...*, perquè hi tenim notarialment certificada la data amb totes les lletres: "Anno a natiuitate eiusdem [Domini] millesimo tercentesimo" (lín. 2), "iiii° ydus octobris" (lín. 138), per tant, 12 d'octubre del 1300, i perquè és certificat per un notari, "Jofre, dit Lligador, de Chartres" (lín. 157); i també ho és perquè d'una datació tan precisa com la que acabem de repetir, en podrem deduir qualque altra. El segon, *Notificatio, protestatio...* ultra la justificació del fet, relativament inexplicable, que després d'haver-se acomiadat oficialment del rei de França poc abans de Nadal del 1299 (lín. 163-165), se'n torna a acomiadar poc després del 12 d'octubre del 1300; en què es deia "paratus iter statim arripere et finem imponere legationi" (lín. 355); no cal dir que també aprofitava l'ocasió per a defensar-se i atacar, en particular l'Oficial del bisbat de París, remarcant que la detenció i consegüent procés havia fetes impossibles les gestions corresponents a la seva ambaixada; i per a donar notícia detallada de la nit de la seva detenció, ja en

la matinada de Sant Esteve del 1299, 26 de desembre d'aquell any; i no hi mancava qualche bursada pel fet que el procés inquisitorial havia incidit en un camp, en el qual hi hagué repercussions diplomàtiques.

Assenyalem, doncs, els punts que resulten cronològicament aclarits pels dos documents de París, donant immediatament les frases, que proporcionen les dites informacions cronològiques. Cal, però, tenir en compte que la data en què una afirmació resulta documentada no és aquella en què el fet s'esdevingué: així, per exemple, en el primer cas, som assabentats del préstec del *De aduentu Antichristi* al Cancellier de l'Estudi de París, que consta pel document del 12 d'octubre del 1300, però el fet inicial es degué esdevenir entorn l'octubre o primers de novembre del 1299 (recordem que la primera conseqüència pública del dit préstec de l'opuscle no arribà fins a la nit entre Nadal i sant Esteve del 1299, tot, per descomptat, a París).

1. 1299, octubre-novembre: Arnau de Vilanova presta al Cancellier de l'Estudi el *De aduentu Antichristi*, que aquest li demanà per a copiar-lo, però en comptes de copiar-lo, el féu conèixer als mestres de la Facultat de Teologia de París (*Instrumentum alterum...*, líns. 153- 154).

(234-238): "... vestre magestati notifico quod Cancellarius Parisiensis, cui... quaternum meum concesseram ad exemplar, requisitus... in die qua fui detentus per supradictum Officiale, ut redderet, reddere denegavit, nec adhuc reddidit..." (petició feta en el segon comiat d'Arnau de Vilanova davant el rei de França, poc després del 12 d'octubre de 1300: *Notificatio*, líns. 234-238).

(108-113): "... requiro vos, dominum Cancellarium..., quod restituatis mihi scripturam meam, quam fidei vestre commisi et concessi liberaliter ad exemplar"; aquesta petició és del 12 d'octubre del 1300: *Instrumentum alterum...*, líns. 108-113).

(153-155): aquesta vegada el Cancellier donà alguna explicació: "... predictus Cancellarius respondit quod ipsum tradiderat aliis magistris in facultate predicta [Theologiae] et quod de hoc loqueretur eisdem" (*ibid.*, líns. 153-155).

2. 1299, novembre: professors de la Facultat de Teologia de París denuncien el *De aduentu Antichristi* a l'Officialis del bisbat de París acusant l'opuscle de contenir "quedam contra fidem et quedam contra evangelium" (*ibid.*, líns. 183-185).

(183-185): "... quatuor aut quinque magistri in theologia... denuntiauerant ei [Officiali] quod ego in quodam libello *De aduentu Antichristi* scripseram quedam contra fidem et quedam contra evangelium" (*ibid.*, líns. 183-185).

3. 1299. desembre, c. 20(?): Arnau de Vilanova pren comiat, per primera vegada, del rei de França:

(163-164) : "...postquam a vobis, licentiam redeundi ad eum [regem Aragonie] accepissem in Betausel, et die sabbati mane post festum beati Thome disposuissem iter meum arripere versus Episcopum Tolosanum cum littera vestri mandati ad ipsum propter commissionem eidem in parte factam super negociis pertinentibus ad meam legacionem..." (*Notificatio...*, líns. 163-164).

4. 1299, desembre 25 a 26, part de matinada: l'‘Officialis’ del bisbat de París, cita, detén i empresona mestre Arnau de Vilanova i se li empara dels béns:

(22-25): "...vos, domini... propter actus pure scolasticos adivistis Officialem Parisiensem, qui prodicionaliter inde uocauit, dolose retinuit et in domo perniciosa mihi... rusticaliter et impie carcerauit" (*Instr. alter.*, líns. 22-25).

(168-178): "... die precedenti in sero Parisiensis Officialis prodicionaliter me fecit vocari... quod irem ad ipsum, quoniam me indigebat. Et cum ivissem... meque blandis et sophisticis verbis detinuisset usque ad involutum noctis, postmodum... retinuit cum equitaturis meis... Neque sequenti die voluit me nullatenus relaxare, nisi prestita fideiussoria caucione sub gravi pena trium milium librarum..." (*Notificatio...* líns. 168-178).

(En virtut de la fiança, mestre Arnau de Vilanova pogué emprendre viatge a Catalunya i València, on és diversament documentat els primers mesos del 1300, tal com hom pot veure dins "ATCA", XX (2001), 349-402).

5. 1300, juliol-agost?, París, Saint Denis de Passy: sessió privada amb els mestres de la Facultat de Teologia:

(27-33): "...in capella predicta, iurgalariter ad priuatum colloquium recepistis, concesseram uobis quod articulos, quos mihi fecistis legi, scripseram... Et quia uos, domini, dicebatis esse temerarie scriptos, concessi uobis me ad reuerentiam fore paratum ad temperandum iuxta uestrum iudicium..." (*Instr. alter.*, líns. 27-33).

Una de les intervencions d'aquella sessió, que el mestre considerava més humiliants, fou la del professor framenor, resumida en les línies 61-71; i, encara que no formés part d'aquella sessió, mestre Arnau també recordava el menyspreu al *De aduentu Antichristi* del canonge de Sant Serni de Tolosa i de Tarragona, Arnau de Caviac, líns. 1500-1505 de l'opuscle.

6. 1300, primers dies d'octubre?, París, Saint Denis de Passy: sessió pública i solemne, final del procés parisenc, davant el bisbe de París:

(35-38): "Tandem, vero, die prefixa ad mihi notificandum formam temperamenti per uos excogitati et ordinati, apparuit mihi quod in ordinatione per uos dictata et scripta in quadam cedula mittebatur expresse 'temperare' et 'reuocare', cum tamen sint actus specie differentes... Vidi etiam quod dictum

episcopum supradictum ad promisi temperamenti publicacionem adduxeratis...” (ibid., líns. 35-38 i 40-41).

(58-60): “...vos, domini, ordinaueritis me per episcopum supradictum retineri et incarcerari, si vestre noluissem condescendere voluntati” (*Ibid.*, líns. 58-60).

(71-72): “Cum omnibus igitur supradictis cognouerim probabili coniectura quod parata mihi erat retencio capcionis...” (*Ibid.*, líns. 72-73).

7. 1300, primers dies d’octubre? París: primer intent d’apel·lacio al papa.

(4-8): “Arnaldus, dictus de Noua uilla, habitator Montispesullani, ad Sedem Apostolicam protestatus fuit, prouocauit... ac appellationi ab eo facte, prout continetur in alio instrumento publico scripto manu mei notarii infrascripti, adhesit...” (*Instr. alter.*, líns. 4-8);

(130-134): “...in tempore statuto a iure ad appellandum, non potui habere presenciam domini Episcopi, ideo ad cautelam, de voluntate superioris, ad Sedem Apostolicam in scriptis appellauit ab iniquo et iniusto iudicio...” (*Ibid.*, 130-141).

8. 1300, 12 d’octubre de 1300. París, ‘manerium’ (masia de repòs), del bisbe de París.

(137): “Parisius, in manerio domini Episcopi Parisiensis” (ibid., lín. 137).

(7-9): “...(appellationi priori) adhesit et eam renouauit de presenti et copia predictorum fieri uoluit et mandauit...” (*Ibid.*, líns. 7-9).

(84-93): “...pro tanto, ex nunc opus meum *De aduentu Anticristi* committo examini et iudicio Apostolice Sedis, et me ipsum protectioni eius... et quoscumque uolentes inuehi uel procedere palam uel publice contra ipsum... prouoco ex nunc ad presenciam et audienciam Summi Pontificis..., et assigno eis terminum, quartam hebdomadam post Pascha primo uenturam” (*ibid.*, líns. 84-94).

9. 1300. Pocs dies després del 12 d’octubre: Arnau de Vilanova s’acomia da per segona vegada del rei de França:

(353-355): “...insuper ex parte ipsius [regis Aragonie], requiro quod personam meam et eorum, qui mecum sunt, et res meas faciatis a uiolentia custodiri, cum sim paratus iter statim arripere et finem imponere legacioni” (*Notificatio...*, líns. 353-355).

Sense sortir del tema de la cronologia, crec que he d’afegir un parell d’observacions: la primera és la simultaneïtat o coincidència en el temps entre els dos documents parisencs i la darrera part del *De tempore aduentus Anticristi*, immediatament anterior al resum final dels nou punts (p. 259, lín. 1404, p. 269, lín. 1584): fins a la línia 1404 assistim a una polèmica doctrinal en la qual manca qualsevol incursió desfavorable a la persona de l’adversari, que, en canvi, comença de manifestar-se a partir de la dita línia, amb un crescen-

do, que dóna entrada a les intervencions populars, gairebé de safareig. Fins i tot creuria que l'apartat que acabem d'assenyalar és el darrer dels textos derivats del procés inquisitorial. Els dos documents parisencs foren encarregats a un notari, que posà en solfa els extrems indicats pel mestre o dels quals ell fou testimoni.

Les cent-vuitanta línies gairebé finals del *De tempore...* (líns. 1404-1584), primer ens diuen que són posteriors al procés inquisitorial, mitjançant una referència als professors, que mestre Arnau considerava culpables del tràngol inquisitorial: "...cum per Diocesanum fecissent opusculum condempnari, ut temeraria continens, et habita postmodum libertate atque securitate, fuisset a processu condempnationis huiusmodi appellatio interposita ad Apostolicam Sedem..." (líns. 1519-1523); ja era, doncs, aigua passada tant el procés com l'alliberació i l'apel·lació al papa: podríem, per tant, datar el fragment del *De tempore...* els mesos de novembre o desembre del 1300. L'única cosa que no havia passat era el defici interior que aquells records suscitaven en mestre Arnau de Vilanova, ja que el fragment esmentat en presenta un bon mostrari.

Tot just acabada d'encetar aquesta darrera secció polèmica, l'autor marxa de l'objectivitat doctrinal i es planta al bell mig de les intencions dels professors en implicar-lo en un procés 'in causa fidei' pel *De aduentu Antichristi*: "...predicti theologi propterea indignantur isti opusculo quoniam non est scriptum uel compilatum ab homine auctoritatis notabilis" (líns. 1404-1405); el lector haurà ja endevinat que la resposta fa servir la frase bíblica, segons la qual "Spiritus, ubi uult spirat" (lín. 1409) i no s'està de recordar-los l'episodi de la burra de Balaam (lín. 1411); però arribem a un principi de justificació doctrinal per efectes polítics, que ve a dir: si el meu opuscle serveix als fidels per a defensar-se de les males arts demoníaqes, n'hem de deduir que és de Déu: "si ad detegendum fidelibus astutiam demonis possunt suprascripta prodesse, credi potest quod sint a Deo" (líns. 1414-1415) i que, en canvi, Déu ha tancat el coneixement del sentit de les Escriptures "tumidis doctoribus uel magistris" (lín. 1417).

Nova objecció: és possible que els professors s'hagin revoltat contra mestre Arnau perquè els posava en l'evidència de no dedicar-se al 'scrutinium Scripturarum' (líns. 1425-1426); la resposta no pot ésser més directa: "nullatenus conuenit propter dicta vulgariter et ignoranter loquentium sepelire opusculum catholice ueritatis" (líns. 1427-1429). Hi pot haver pitjor: que la inquina doctoral procedís de l'"hodie detractationis predictae" (lín. 1436), en el qual cas el mestre no s'està de recordar-los que "procul dubio magis ab iniquitate superbie deriuatur appetere quod gigantes ab hominibus reputentur" (líns. 1443-1444).

A partir d'ací la polèmica personal toca fons perquè s'agafa i dóna bel·ligerància a les enraonies vulgars, tant del carrer com de la casa reial, començant pel mateix fet de la detenció i l'empresonament d'un ambaixador oficial 'prodionaliter et dolose... motu uel impetu rabido' (líns. 1459-1460 i 1465), i seguint per la dels intel·lectuals, acusats d'haver trastocat l'ordre de

les coses, convertint en procés d'inquisició davant el bisbe de París allò que no havia de passar de "conflictus tantum scolasticus et coram iudice scolastico" (líns. 1484- 1485); recordem les 'trufas' del nostre Arnau de Caviac (líns. 1500-1506), i la pressió inaguantable de la cridòria (lín. 1510) amb què el forçaren a llegir la cèlebre 'cedula' de retractació en l'acte oficial davant el bisbe (líns. 1506-1513), on s'hauria arribat al límit d'haver-li coaccionada la consciència (lín. 1513). Fins i tot assistim al retruc que tingué en la vivència d'Arnau la jugada dels contraris publicant per les trones, després de l'apel·lació al papa, el procés inquisitorial amb la sentència de 'temerari' (lín. 1520-1521), que afectava tant l'opuscle com al seu autor.

I en aquest context, en el qual també són aprofitats els comentaris procedents de la casa reial (lín. 1528), mestre Arnau, segurament sense ni pensar en la seva possible transcendència, simplement en deixa constància: "Postquam magistri diuinitatis apostolice Sedis auctoritatem contempnere non uerentur, maxime datur nobis exemplum amodo contempnendi" (líns. 1537-1539). En el cervell d'un Guillem de Nogaret, per exemple, tingué alguna relació aquella forma de menystenir la Seu Apostòlica protagonitzada pels contraris de mestre Arnau, amb el gairebé imminent Atemptat d'Anagni? Si continuem llegint, trobarem que el magisteri d'aquells professors parisencs és qualificat amb adjectius com 'sterile' (lín. 1545), 'pestiferum' (lín. 1555 i 1558-1559), 'uenenosum' (lín. 1557); i com que la principal dedicació de l'Anticrist consistirà a fer la guerra a la Seu Apostòlica, el nostre mestre posa punt final al seu atac contra els professors de teologia de París, amb una senzillesa pregunta: "Nonne tales contemptores apostolice Sedis ad litteram precursores sunt Antichristi?" (líns. 1575-1576).

Una darrera observació: El lector es pot fixar en el detall que el document primer, l'*Instrumentum alterum appellationis...* gairebé no fa referència a la qualitat de 'nuntius' de l'autor, que, en canvi, ell fa constar tot just començat el segon, la *Notificatio, protestatio ac requisitio...* (lín. 162); la diferència és normal, car només el segon document és presentat al rei de França i per tant és aquell, a qui pertoca tot el referent a la relació diplomàtica amb d'altres Estats; per això també és interessant de veure que 'nuntius' ja es presenta cap al final del primer document, líns. 109 i 117, però es multiplica en el segon, líns. 162, 174, 312, 315, i 342.

Per això s'ho val de recordar allò que mestre Arnau exigeix en cada cas: al Cancellier de l'Estudi de París "...requiro ex parte domini regis Francie, qui me, ut nuntium ad se missum, debet ad illum qui me misit remittere saluum et securum cum omnibus rebus meis, non spoliatum aut depredatum ab aliquo regni sui..." (*Instrum. alter.*, líns. 108-111); als professors parisencs: "...ut nuntius requiro vos, totum collegium, ut faciatis plenam emendam pro eo quod me... absque ulla ratione traxistis ad presentiam domini Episcopi et coegistis me legere cedulam..." (líns. 118.120); a l'Officialis del bisbat de París: "...euidens ueritas ipsum Officialem ostendit... cepisse et incarcerasse ex odio uel cupiditate rerum mearum... constat ipsum esse nimis culpabilem... insu-

per quantum ad vituperium quod regi Aragonie intulit et quantum ad dispendium et dampnum quod dedit eidem, impediendo legationis ad eius negotia pertinentis prosecutionem accomodam et festinam” (*Notificatio...*, líns. 225-233); o directament al rei: “...non pateretur fides vestre protectionis me depredari vel spoliari per aliquem regni uestri” (*ibid.*, líns. 241-243), i encara: “...magentatem vestram... requiro ex parte regis Aragnie, et ut nuncius eius actu quod faciatis emendari plenarie vituperium eidem illatum in iniusta mei detentione ac rerum mearum ablatione, et reparari dispendia atque dampna data per supradictos eiusdem legacioni: protestans, ut nuncius...” (*Ibid.*, líns. 310- 315); o a tot el conjunt de professors: “... collegium magistrorum in theologia Parisius impediuit execussionem mee legacionis citando me per Officialem predictum...” (*Ibid.*, lín. 246-248).

He transcrit les frases senceres que insistien en les desatencions rebudes com a ambaixador del nostre rei Jaume II, perquè en acabar el segon document, mestre Arnau formula així la seva protesta: “...non est auditum a seculo quod in regno Francie nedum in domo eius, nuncius regis fuerit per illos de regno et domo regni captus, detentus, incarceratus, spoliatus irrationabiliter et iniuste...” (*Ibid.*, líns. 341-343).

No sé si la meua lectura de l’observació anterior és encertada, però tinc la impressió que allò que hi recorda mestre Arnau és que el regne i la casa de França ha presa bona nota del fet que la intervenció d’autoritats eclesiàstiques de terça o quarta categoria va enterrar un acord i full de ruta per a avançar (o per a fer veure que s’avançava) en el camí de la concòrdia entre dues potències internacionals en una trajectòria que havia d’assegurar la Pau d’Anagni elaborada per Bonifaci VIII. Potser sí que entorn mestre Arnau de Vilanova s’havia arribat a crear una situació de topada entre les dues sobiranes, la del regne i el rei de França i la de l’Església, encara que potser no era la primera vegada que el xoc es produïa. Però el nostre mestre almenys podia tenir la satisfacció de dir que “non est auditum a seculo...”; la topada entre els dos poders que estava a punt d’encetar-se, sí que seria seria quelcom “non auditum a seculo”.

En la biografia d’Arnau de Vilanova, entre els instants més importants de la seva vida cal comptar segurament el que visqué dins la nit de Nadal a Sant Esteve del 1299, moment de la seva detenció i empresonament a París en ésser sotmès a un procés d’inquisició o ‘in causa fidei’ per culpa del seu opuscle sobre la previsió de la vinguda de l’Anticrist; i el 24 d’agost del 1300 a Burdeus, en què obtenia del papa Climent V que un tribunal inatacable i imparcial analitzés i dictaminés sobre la qualitat doctrinal de les seves publicacions entorn les expectatives cronològiques de l’actuació de l’Anticrist dins el segle XIV. Fou el període no sols de la seva principal producció literària, ans també el d’una autèntica i contínua batalla, defensant contra totes les acusacions i contra tota mena d’acusadors l’ortodòxia de la seva tesi escatològica formulada en la versió primitiva del *De adventu Antichristi* (líns. 1-892 i 1588-1650), i ja polèmicament defensada en la versió definitiva del mateix opuscle, intitulada *De tempore adventus Antichristi* (líns. 893-1587).

Cronològicament, el punt de separació de les dues redaccions és el 12 d'octubre del 1300, data en què fou "a processu condempnationis huiusmodi appellatio interposita ad apostolicam Sedem" (*De tempore adv. Antichristi*, líns. 1521-1523), en aquell moment presidida per Bonifaci VIII; en virtut de l'apel·lació ell mateix diu (*ibid.*, lín. 1521) que "habita postmodum libertate atque securitate", pogué disfrutar almenys d'una temporada de serenitat.

Del procés 'in causa fidei', que desembocà en el 12 d'octubre del 1300, en sabem ben poc i no en tenim cap document, perquè sembla que no se n'ha conservat cap dels que aleshores formaven part del corresponent fascicle penal; el mateix encausat, però, ens informa de dues sessions, ambdues celebrades en la capella de Saint Denis de Passy, una de privada, per a la confrontació doctrinal entre mestre Arnau de Vilanova i els acusadors, professors de la facultat de teologia de París (cf. *Instrumentum alterum...*, líns. 26-34); i una altra d'oficial, part del procés 'in causa fidei', dins el qual hi hauria hagut la presentació dels resultats provisionals de la causa a un grup d'especialistes, que haurien formulat les conclusions personals, prèvies a la sentència judicial, que en aquell cas fou donada pel bisbe de París.

La dita sessió pública, devia ésser paral·lela a la que tenim descrita en document oficial a Tarragona el 1316 i és coneguda dins els estudis sobre Arnau de Vilanova, com a *Sentència de Tarragona* (Villanueva, *Viage literario...*, XIX, 321-328); de la sessió de París en són coneguts els aspectes que més directament tocaven l'encausat, mestre Arnau de Vilanova, i que ell mateix féu constar en el ja esmentat *Instrumentum alterum...*, líns. 35-81): s'hi poden comptar l'acceptació de 'suavitzar/temperare' el seu text, la negativa a 'revocar-lo/reuocare', el fet que els professors havien conduït el bisbe de París a acceptar les conclusions inquisitorials i la negativa d'aquests a donar-li per escrit llurs objeccions (líns. 35-48); també coneixem els noms de les personalitats, tant eclesiàstiques com de la casa reial francesa, que eren presents i maldaren a trobar un punt de concòrdia (*Ibid.*, líns. 49-60); i fins i tot sabem que un dels acusadors, el mestre Arnau de Caviac, canonge de Tarragona i de Sant Serni de Tolosa de Llenguadoc, es permeté una befa d'Arnau de Vilanova, dient que escrits de per riure no havien d'ésser presentats al papa (lín. 1501); i que un altre, justament franciscà, li havia retret que, no traient la vista de la pantalla de l'Escriptura, ell era un profeta (*Instrumentum alterum appellationis...* p. 343, líns. 61-67); ambdues acusacions potser es poden incloure en la sessió inquisitorial pública del 12 d'octubre del 1300, però no sembla que tinguem base sòlida per a afirmar-ho.

VIII. *Resum final de cronologia arnaldiana, especialment parisenca, 1297-1301*

1297. Arnau de Vilanova, potser entre Montpeller i València, escriu la formulació bàsica del *De aduentu Antichristi*.

1297. Desembre: França manifesta la seva decisió d'abandonar la possessió de la Val d'Aran i de col·locar-la en mans d'una altra potència sota forma de segrest.
1298. Gener. Panissars. A través dels respectius ambaixadors, França i la Corona catalanoaragonesa es posen d'acord a col·locar la Val d'Aran sota forma de segrest en mans del papa i del rei de Mallorca.
1298. Juny, 29-30. Els dos reis nostres i els ambaixadors francesos, accepten que en la possessió de la Val d'Aran, el papa sigui representat pel rei feudal de Mallorca, també 'in sequestro'.
1299. Gener. Jaume II de Mallorca és a París a fi d'acordar amb França el canvi de poder damunt la Val d'Aran i informa per carta tant d'allò que ha estat concordat amb el rei de França, com de les perspectives de futur.
1299. Primavera. Abans de rebre la lletra del rei feudal de Mallorca acabada d'esmentar, Jaume II, sobirà de la Corona catalanoaragonesa, ja havia nomenat els seus ambaixadors a fi d'informar o de solucionar els afers pendents (cf. FINKE, A. A. I, 452): Jofre de Cruïlles, abat de Foix, destinat al papa Bonifaci VIII, i mestre Arnau de Vilanova, enviat al rei de França.
1299. Juliol, 5-Agost, 8: Tant Jofre de Cruïlles [com Arnau de Vilanova] emprenen el respectiu viatge vers el papa o el rei de França.
1299. Agost-October: Arnau de Vilanova arriba amb el rei de França a l'acord d'establir una comissió paritària per a la solució dels tres afers pendents amb Catalunya; i aprofita l'avinentsa de trobar-se a París per a fer conèixer al Cancellier de l'Estudi el seu *De aduentu Anticristi*. Aquest el posa a les mans de professors de teologia i aquests el denuncien a l'Officialis del bisbat de París.
1299. Desembre. Entorn el 20. Arnau de Vilanova s'acomia (per primera vegada) del rei de França i decideix d'emprendre, passant per Tolosa de Llenguadoc, el camí de retorn "sabbato mane post festum beati Thome" o 26 de desembre, festa de sant Esteve.
1299. Desembre, 25-26. Sabent que mestre Arnau estava a punt de marxar el 26 al matí, l'Officialis de París el cita per al 25 al vestre i, "post involutum noctis" o de part de matinada, el deté, l'empresona i li segresta els béns.
1300. Febrer- maig. Qui sap si sense passar per Tolosa de Llenguadoc, mestre Arnau de Vilanova és documentat a Catalunya i València (i a Lleida, potser de retorn cap a París i també potser per Tolosa de Llenguadoc).
1300. Estiu. París. Retornat a París, reprengueren les actuacions del procés inquisitorial, començant per una sessió privada amb els teòlegs acusadors, en la qual mestre Arnau acceptà que els dits mestres suavitzessin les formulacions temeràries del *De aduentu Anticristi*.
1300. Setembre-October. Sessió oficial de sentència, davant el bisbe de París. El Cancellier dona un full a Arnau de Vilanova, amb la professió

- de fe, que li estalvia la presó, però conté retractació d'alguns punts, que ell no accepta i en protesta. Això no obstant, la sentència del bisbe de París censura el *De aduentu Antichristi* amb la qualificació de 'temerari'.
1300. Octubre 12. París "in manerio Episcopi Parisiensis", Arnau de Vilanova refusa el judici inquisitorial de París i apel·la al del papa Bonifaci VIII. Redacció de l'*Instrumentum alterum apellationis magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad apostolicam sedem*.
1300. Octubre, post 12. Arnau de Vilanova s'acomiada per segona vegada del rei de França. Redacció de la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*.
- 1300, Octubre fins al 1301, abril. Redacció de la segona (i polèmica) part del *De aduentu Antichristi*, que, amb aquesta, es converteix en el text definitiu del *De tempore aduentus Antichristi*.
- 1301, Abril, diumenge quart després de Pasqua, Roma. Bonifaci VIII confirma procés i sentència inquisitorial de París i obliga mestre Arnau a signar-la.
- 1301, Primavera. Roma. Mestre Arnau de Vilanova és nomenat arquiatria pontifici.
1301. Estiu. Anagni-La Sgurgola. Redacció del *De mysterio cymbalorum Ecclesiae ad priorem et monachos Scale Dei*, enviat a dotze institucions i autoritats des de la casa del Papa.

Munic i Barcelona, setembre-octubre 2012